

Barn og klient

Dobbelt umyndiggørelse og usædvanlige læreprocesser

Af Hanne Warming

Modelfotos: Pelle Rink

Familieplejen i Roskilde amt oprettede man i 1998 en samtalegruppe for unge i familiepleje. Formålet var at støtte de unges identitetsudvikling og selvstændiggørelsesproces. Initiativet var inspireret af positive erfaringer med etablering af samtalegrupper i Greve Kommune i folkeskoleregi. Samtalegrupperne i Greve var ikke målrettet familieplejebragte børn og unge, men såkaldt adfærdsvanskelige. Det vil sige børn og unge, som agerede utilpasset i forhold til skolens normer¹⁾. Baggrunden for at oprette en gruppe specielt rettet mod unge i familiepleje var, at identitetsudviklingen og selvstændiggørelsesprocessen for disse unge erfaringsmæssigt forløber med tilsyneladende mere uøselige konflikter og problemer end gennemsnittet. Udviklingspsykologisk kan disse unges særlige problemer forstås ud fra deres ofte traumatiske opvækst med forskellige grader af omsorgssvigt, overgreb, separationer, diskontinuitet samt følelsesmæssig og kulturel splittelse mellem flere familier. Idéen var på den baggrund at skabe et forum, hvor de unge kunne få bearbejdet de livshistoriske traumer, og i samspil hermed aktuelle konflikter og problemer i forbindelse med deres selvstændiggørelsesproces.

Denne artikel fokuserer ikke på, hvorvidt gruppen med henblik på ovenstående formål har været en succes. For en uddybelse af disse perspektiver henvises til Hansen og Nielsen 2000 samt Warming 2000. I stedet rettes fokus mod en tilknyttet sidegevinst i forbindelse med de unges deltagelse i samtalegruppen: Nemlig læreprocesser hen imod øget evne til at formulere og gennemsætte behov og interesser.

Øget handlekraft gennem spejling i hinanden

I samtalegruppen spejlede de unge sig selv og deres vilkår i hinanden. Således var lomme penge, mobiltelefon, tøj, komme-hjemtidspunkter og selvbestemmelse²⁾ tilbagevendende temaer i gruppen.

Banalt? Måske, men for de unge samtidig meget vedkommende

emner, som de qua opbakning og solidaritet fik mod og argumenter til at bringe på banen i plejefamilien eller overfor kommunen. Samtidig var der også eksempler på, at det gav de unge handlekraft i forhold til mindre banale ting. Eksempelvis var der én, der afbrød kontakten med faderen, som i årevis havde misbrugt hende seksuelt. En anden fik opsporet sin far og etableret kontakt til ham. Og en tredje fik argumenteret igennem overfor kommunen, at den plejefamilie, hun boede i, ikke var den rigtige for hende, hvorefter hun blev flyttet.

Samtalegruppen

– et rum for anderledes læreprocesser

De unges øgede handlekraft, forstået som evne til at formulere og gennemsætte behov og interesser, kan fortolkes dels fra et individualistisk udviklingsperspektiv, dels fra et kollektivistisk perspektiv om offentlighed som rum for erfaringsdannelse. I det følgende skal sidstnævnte perspektiv udfoldes, idet det er tesen, at dannelsen af en modoffentlighed, det vil sige et rum for erfaringsdannelse, netop er samtalegruppens force med henblik på politisering af de unges behov og interesser og dermed for myndiggørelsesprocesser. Hvis denne tese accepteres, sætter det samtidig kritisk fokus på de vilkår, som børn og unge anbragt i familiepleje sædvanligvis har for at gøre deres interesser og behov gældende.

Indledningsvis kan det, der skete i gruppen – med et begreb fra Thomas Ziehe og Herbert Stubenrauch – karakteriseres som usædvanlige læreprocesser:

“Usædvanlige læreprocesser kan man simpelt hen ikke tænke sig til, de er ikke programmer, de er ikke propaganda for en retning, de er ganske enkelt søgebevægelser for at imødegå en nødtilstand, der snører én inde, generer og fornærmer én. Den angstfrie ACCEPT af denne søgebevægelse er egentlig ouverturen til den ‘usædvanlige læreproces!’”

Ziehe & Stubenrauch 1983; s. 242

Børn og unge i familiepleje kan, begrundet i deres individuelle livshistorie, have vanskeligt ved at gribe eget liv. Dels kniber det ofte med selvværdet, dels har mange af dem erfaring for, at når de handler, ændrer deres livssituation sig til det værre. Men dette er ikke

det eneste, der gør det vanskeligt for dem at gribe eget liv. Der ligger også nogle nok så betydningsfulde – men sjældent så italesatte – barrierer på et samfundsmæssigt plan, som handler om offentlighedens magtstrukturer.

Offentlighed og modoffentlighed

Offentlighed kan med inspiration fra Oskar Negt og Alexander Kluge (1974) betragtes dels som en række institutioner, dels som en erfaringshorisont, der sætter en grænse for, hvad der kan erfares og hvordan. I og med denne erfaringshorisont vil nogle interesser og behov fremstå som egoistiske, mens de magtkonstruktioner og institutionaliseringerne af disse, som muliggør tilsidesættelsen af visse interesser og behov, vil fremstå som legitime og fornuftige, som naturlige og upolitiske. Først i og med etableringen af en modoffentlighed kan tilsidesættelsen af visse interesser og behov erfares som andet end individuelle problemer. Det vil sige: Først derigennem kan forholdet politiseres.

For børn og unge anbragt i familiepleje, er de centrale magtstrukturer i den forbindelse for det første den samfundsmæssige konstruktion af barn – voksen forholdet, for det andet klient – professionel konstruktionen. Begge disse konstruktioner kan karakteriseres som magtforhold, der legitimeres gennem en iscenesættelse af den ene af parterne (barnet og klienten) som uvidende, ufornuftig og fremmede egoistiske kortsigtede behov. Heroverfor iscenesættes den anden part (den voksne henholdsvis den professionelle) som bedre vidende, rationel, fremsynet og fremmede det fælles bedste. Med andre ord er der tale om magtstrukturer, der individualiserer og legitimerer tilsidesættelse af det anbragte barns behov og interesser, som disse opleves og formuleres af barnet selv.

Milles historie³⁾

Mille bor i en plejefamilie. Plejeforældrene er meget glade for og stolte af Mille. Det er – som man siger – som var hun deres eget barn. Samtidig er plejeforældrene gode til at rumme, at Mille faktisk har en familie, som er hendes rigtige familie. De hjælper hende således både til at bibeholde kontakten til den rigtige familie og til at bearbejde svære oplevelser i den forbindelse. For Mille er plejefamilien – som hun selv udtrykker det – “det bedste, der er sket i hendes liv”. Hun har fået et hjem med tryghed og kærlighed, men frem for alt har hun via plejeforældre også en stabil kontakt med sin rigtige familie. Plejefamilien udgør derigennem på flere måder det faste holdpunkt i Milles liv. Selv udtrykker hun det på denne måde: “Det værste, der kunne ske, var, hvis jeg skulle flytte”. Derfor tør Mille heller ikke snakke med nogen som helst om det, der ikke er så godt i plejefamilien. “Ved du, hvad der skal til for, at man flytter et barn fra plejefamilien?”, spørger Mille mig med ængstelse i stemmen, men uden at røbe mere om, hvad det er, hun frygter, kunne føre til en sådan beslutning. “Jeg vil helst slet ikke tænke på de dårlige ting, for så bliver jeg måske vred og hidsig, og det kan jeg faktisk slet ikke tillade mig, for de gør alt for mig, og de ved, hvad der er bedst for mig. Jeg vil helst være sådan en, der altid er glad og også gør andre glade. Jeg er ikke sådan en, der snakker om problemerne – dem vil jeg helst selv løse”.

Milles historie afspejler, hvad der meget ofte har været det alt overskyggende indtryk, når jeg har talt med plejebørn. På den ene side er der en masse absolut velmenende og typisk også meget engagerede mennesker, der er involverede i omsorgen for barnet: Det være sig sagsbehandler, familieplejekonsulent, plejeforældre, forældre og anden familie. På den anden side sidder bar-

net i bund og grund ofte ensomt tilbage uden at turde betro sig til nogle af dem, hvis der er noget galt. Dette handler for det første om, at de er bange for, at der så bliver taget beslutninger hen over hovedet på dem, som de ikke ønsker. For det andet og i sammenhæng hermed handler det om, at – som en pige udtrykker det i et interview – “sådan nogle som os ikke har så meget tillid til voksne”.

Vender vi tilbage til fortællingen om Mille kan problemet siges at være, at i den ene sammenhæng, den familiære, hvor barn – voksen magtforholdet er særdeles virkningsfuldt, iscenesættes Milles oplevelser som forkerte. Der er ikke noget problem: Plejeforældrene gør, hvad de ved, er bedst for hende. Med et Bourdieusk udtryk kunne man tale om symbolsk vold, som netop er karakteriseret ved at forvandle dominans til følelsesmæssige relationer, hvor den dominerede føler sig i gæld til den dominerende (Pierre Bourdieu 1997; s. 187).

I den anden sammenhæng, systemets, hvor klient – professionel magtforholdet fungerer, vil Milles problem, hvis hun ellers tør fortælle om det, måske nok blive taget alvorligt. Problemet for Mille er her, at hun ikke har veto-ret i forhold til et løsningsforslag gående ud på flytning fra plejeforældrene. Hun vil muligvis blive hørt. Det skal hun ifølge loven, men i sidste ende er det de

professionelle, der træffer afgørelsen. Derfor må Mille klare sine problemer selv, hvis hun ikke vil risikere det forfærdeligste af alt – og hvem vil det?

Samtalegruppen som modoffentlighed

Overfor dette udgør samtalegruppen et alternativ. Her kan Mille tale frit. Der er ikke nogle, der handler hen over hovedet på Mille. Faktisk er der slet ikke nogle, der handler – der snakkes kun, og der er tavshedspligt. Men snak og tavshedspligt alene udgør ikke en løsning på Milles problemer – der skal også handling til. Og her er pointen fra fortællingen om Mille, at ingen uden Mille kan løse problemerne med samme fornemmelse for deres særegenhed som Mille selv.

Hvad bidrager gruppen da med?

Den bidrager som ovenfor anslået med en modoffentlighed, en børne- og klientoffentlighed. Om børneoffentligheder siger Negt:

“Børneoffentligheder er på en gang udtryk for herredømme og protest imod det. Den forsyner børnene med en fortolkningsramme for deres behov, adfærd og tænkning, som de har brug for, for ikke at forblive rene objekter.

Negt 1984; s.16

I samtalegruppen kan de unge på relativ ufarlig vis få "afprøvet" deres oplevelser, frustrationer, handlinger og tanker gennem de andres respons. Den bliver et rum for usædvanlige læreprocesser. Gennem genklang og solidaritetstilkendegivelser udkrystalliseres en politisering af de unges behov og interesser, forstået som en fælles forståelse for, hvad der er rimeligt og urimeligt.

Diskussionerne går nogle gange højt, og også i samtalegruppen er der hierarkiske strukturer børnene imellem og i relationen til de to psykologer, som leder gruppen. Ligeledes og i forlængelse heraf er der udgrænsende mekanismer for, hvad der kan siges, og hvad som er usigeligt, samt for, hvad der er den mest velsete udtryksform; nemlig verbal kommunikation. Alligevel oplever de unge, som holder ved i gruppen, at samtalegruppen "rykker". Det, der virkelig rykker, er at se sig selv i de andre, og de andre i sig selv, samt at få knus, når man fortæller om noget, der er virkelig svært. Det vil sige, det handler om fællesskab og solidaritet – der, i parentes bemærket, trods dominansen af verbal kommunikation også finder kropslige udtryksformer.

Samtalegruppen som rum for videnstilegnelse

Oven i fællesskabsfølelsen og solidariteten kommer gevinsten ved at høre om, hvordan andre har håndteret problemer, og hvad denne håndtering førte til, samt i det hele taget om – gennem de andre og de voksne – at tilegne sig viden om regler og praksiser på området. En sådan tilegnelse kan forstås som en opskrivning af de unges vidensmæssige kapital, hvormed de bliver i

stand til at positionere sig mere offensivt, det vil sige gøre deres synspunkter og interesser gældende.

Sammenfatning og perspektivering

Sammenfattende kan man sige, at samtalegruppen øger de unges handlekraft gennem politisering af behov og interesser, herunder gennem fællesskab og solidaritet, fælles forståelser for rimeligt og urimeligt samt gennem øget viden. Dermed kan nærværende fortælling læses som en rigtig succeshistorie – men den kan også læses som det modsatte.

Når samtalegruppen i ovennævnte grad har formået at øge de unges handlekraft, er det jo netop som en udvikling væk fra den sædvanlige situation, hvor børn og unge i familiepleje ofte føler sig alene og isolerede med deres behov og interesser og uden viden om rettigheder og praksiser på området. Der har i den forbindelse som løsning på problemet været tale om, at børn og unge skulle have deres egen kontaktperson. Men spørgsmålet er, om det overhovedet er en løsning: Vil børn og unge kunne have tillid til, at en sådan person ikke – i den bedste mening – handler hen over hovedet på dem? Vil barnets henholdsvis den unges vetoret i forhold til beslutninger ikke være en forudsætning for en sådan tillid?

Samtidig må man spørge, om barnet henholdsvis den unge i enhver situation vil være i stand til gennemskue konsekvenserne af at gøre brug af en sådan vetoret. På den anden side er det måske et spørgsmål, som man også kunne stille vedrørende os voksne: Er vi altid i stand til at overskue konsekvenserne af de beslutninger, vi tager for eget og andres liv? Jeg tror, de fleste af

os må vedkende os et nej. Alligevel vil vi nok frabede os den umyndiggørelse, som vi gør børn og unge til genstand for.

Udover umyndiggørelsen af børn og unge generelt er et grundlæggende problem for børn og unge anbragt i familiepleje – såvel som for mange andre, der er i kontakt med det sociale system som klienter – manglende viden om regler og praksiser, herunder egne rettigheder og handlemuligheder. Uden kendskab til det, er det helt grundlæggende temmelig vanskeligt at blive på højde med situationen og (kæmpe for at) tage ansvar for eget liv.

Referencer

- Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*, København: Hans Reitzels Forlag
- Kragh-Müller, Claus (1994): *Fra selvstændighed til selvbestemmelse – et definitionsforsøg i Samspil og konflikter* redigeret af Grethe Kragh-Müller, København: Forlaget Børn og unge; s. 15-21
- Negt, Oskar (1984): *Barndom og børneoffentlighed i Kontext 47: Autonomi. Børn og voksne*, Politisk Revy
- Negt, Oskar & Alexander Kluge (1974): *Offentlighed og erfaring*, Nordisk Sommeruniversitets skriftserie no. 3
- Nielsen, Mogens mf. (1993): *Samtalegrupper – en rapport*, Pædagogisk Central, Greve
- Nielsen, Mogens mf. (1996): *Grupper i Greve i Dansk Psykolognyt* nr. 17
- Hansen, Inge Østergård og Mogens Nielsen (2000): *Lav samtalegrupper i Socialpædagogen* (forthcoming)
- Qvortrup, Jens mf. (1994): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*, Aldershot, Brookfield USA, Hong Kong, Singapore, Sydney: Avebury
- Warming, Hanne (2000): *Man lærer af hinanden i Nyt til familiepleje & opholdssteder* nr. 1, Familieplejen Danmark
- Ziehe Thomas & Herbert Stubenrauch (1983): *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*, København: Politisk Revy

Hanne Warming (cand.scient.soc) er adjunkt i velfærds- og professionpraktikker ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, RUC. Hun er tilknyttet samtalegruppen i Familieplejen i Roskilde amt som evaluator samt med henblik på løbende feedback til gruppelederne. I den forbindelse interviewer hun de unge umiddelbart efter, de er startet i gruppen, samt når de holder op. Endvidere har hun i forbindelse med artiklen "Man lærer af hinanden" lavet et gruppeinterview med de unge. Samtalegruppen ledes af psykologerne Inge Østergård Hansen, Familieplejen i Roskilde amt, og Mogens Nielsen, privatpraktiserende. Det er hensigten, gennem den løbende feedback til gruppelederne – såvel som gennem supervision ved psykolog Ole Almstrup – at øge muligheden for refleksion over arbejdet med de unge og herigennem for kvalificeret metodeudvikling.

1. For en uddybelse af erfaringerne fra Greve Kommune henvises til Nielsen mf. 1993 samt Nielsen 1996.
2. Selvbestemmelse adresserer her ikke retten til at gøre, som man selv vil uden hensyntagen til andre. Selvbestemmelse er derimod et psykologisk/pædagogisk begreb (fra kritisk psykologi traditionen) for at øve indflydelse på egne livsomstændigheder på baggrund af oplevelse af egne og andres behov, samt med udgangspunkt i en gensidighed i relationen, som giver individerne lov til at bearbejde deres forskellighed. (Claus Kragh-Müller 1994; s. 20).
3. Fortællingen om Mille bygger på et interview med et barn i familiepleje, men er i mindre omfang omskrevet med henblik på anonymisering.